

IV. Література ХХ ст.

Тема 36. Григор Тютюнник (1931 — 1980)

Григор Михайлович Тютюнник належить до тих письменників-новелістів, які у звичайних буденних реаліях життя бачили їхню глибинну сутність, закономірність суспільних процесів. Він увів в українську літературу цілий ряд нових художніх типажів, плідно продовжив стефаниківську лінію в прозі (глибоко психологічного аналізу) і багато в чому оновив жанр новели, розширивши її зображальні можливості, збагативши засобами аналізу психологічних станів і настроїв людини.

Перу письменника належать чотири десятки оповідань і новел, п'ять повістей, кілька нарисів, рецензій, кіносценарій за романом «Вир», твори для дітей.

Особливості творчості Григора Тютюнника:

- у невеликому за обсягом творі (оповіданні, новелі) уміло розкривав внутрішній світ героїв;

- проза сповнена багатством асоціацій, живих народних типів, психологічним, філософським змістом;

- улюблений жанр письменника - оповідання;

- тематика торкається проблем українського села («Перед грозою», «На згарищі»), процесів міграції сільських жителів до міста («Син приїхав», «Оддавали Катрю»);

- головні герої - прості люди, непомітні, з особливою душевною структурою, відчуттям світу, його багатобарвності; у творах для дітей - діти, обпалені війною (повість «Облога», «Климко», «Вогник далеко в степу»);

- наскрізно проходить проблема бездуховності, споживацтва, відступництва від рідного, проблема людського існування на землі;

- у творах майже немає відступів, одразу подаються яскраві життєві діалоги, подія, що є зав'язкою твору;

- автор не моралізатор: він дає право читачеві самому оцінювати героїв;

- особливу увагу автор звертає на мову героїв;

- «млявість» сюжету та ін.

«Три зозулі з поклоном»

Жанр: новела. У певній мірі автобіографічний твір (згадка про репресованого у 1937 р. батька).

Присвята

«Присвячено Любові Всевишній».

Написано під впливом почутої пісні «Летіла зозуля через мою хату» у виконанні сліпого бандуриста.

Пояснення назви:

1) щоб позбавити мук людину, якій не могли відповісти взаємністю в коханні, через старця чи малу дитину передавали «три зозулі з поклоном», що означає: «Забудь, покинь, залиш, відпусти»;

2) зозуля гнізда не мостить, тобто людина має розуміти: кохання приречене.

Сюжетна основа

У творі представлена життєва ситуація - любовний трикутник (Марфа Яркова - Михайло (батько оповідача) - Соня).

Новела містить яскраві деталі - «татова сосна» як пам'ять про батька, людину, невинно загублену (для родичів та односельців), символ рідного дому, трепетна надія на повернення (для Михайла).

Щоб глибше, багатогранніше змалювати постаті головних героїв, автор удається до портретних деталей, наприклад, в образі матері: «мене стрічає мама, радіє, плаче і підставляє мені для поцілунку сині губи».

Особливості композиції:

- три сюжетні лінії, пов'язані одним почуттям людини;
- є обрамлення;
- у кожному фрагменті є інший головний герой, але центр - Марфа.

Стислий переказ твору

Оповідач виходить з-за клубу в новенькому дешевому костюмі («три вагони цегли розвантажив з хлопцями-однокурсниками, то й куив») і з чемоданчиком у руці.

І перше, що бачить, - хата Карпа Яркового. А перед нею - рівними рядочками на жовтому піску молоденькі сосни. На ґанку стоїть Марфа Яркова і проводить молодого чоловіка очима. Вона без хустки, видно пишне сиве волосся. Колись її коси сяяли проти сонця золотом, тепер вже не сяють. Мабуть, волосся вмирає раніше, ніж сама людина... Хлопець підходить ближче і чемно вітається з тіткою. Марфа ворушить губами і проводить його поглядом далі, поки той не увійде у великі сосни, «ті, що твій тато садив, як у селі говорять». Дома хлопця стрічає мама і підставляє для поцілунку губи. Він розказує куці студентські новини й питає, чоуо це тітка Марфа Яркова так на нього дивиться. Мати зітхає, довго мовчить, а потім говорить: «Вона любила твого тата. А ти на нього схожий... Марфа (тоді її у селі за

маленький зріст звали «маленькою Марфою») серцем чула, коли від тата приходить лист». Чула його, мабуть, ще здалеку. І ждала. Прийде до пошти, сяде на поріжку - тонесенька, тендітна, у вишиваній сорочині - і сидить, сяє золотими кучерями: втекла від молотарки чи від косаря, за яким в'язала. Коли з пошти виходив поштар, однорукий дядько Левко, - височенний, худючий, - Марфа підхоплювалася і тихо питала, зазираючи у вічі: «Дядечку Левку, а од Мишка є письомце?» Поштар відповідав, що нема.

«- Не брешіть, дядечку, є...

- Ну - є! Є... так не тобі, а Софії.

- Дядечку Левку! Дайте, я його хоч у руках подержу...»

Поштар віднікується, мовляв, чужі листи нікому давати не можна. Потім, дивлячись на заплаливі слізьми очі дівчини, озирється довкола, немічно зітхає і манить Марфу за пошту, дає листа й наказує, щоб нікому не казала, бо його за це виженуть з роботи.

«- Ні-ні-ні, дядечку! - аж похлинається від щирості Марфа» і хапає листа, пригортає його до грудей, цілує.

«- Чорнила слізьми не розмаж, - каже Левко й одвертається: жде. Марфа, якщо поблизу не видно людей, нескоро віддає йому листа; мліючи з ним на грудях, і шепоче, шепоче:

- Ну от бачите, нічого я йому і не зробила... Тепер несіть Софії... Спасибі, дядечку, рідненький...» І дає Левкові пожмаканого карбованця, просячи випити за здоров'я Мишка. Потім Марфа птахою летить да роботу, а вітер сушить - не висушить сльози у її очах. Хлопець питає у матері, хто це їй розказував - чи не дядько Левко? Мати відповіла, що сама це бачила і чула, бо теж тікала за Марфою слідком з роботи. Бо та щораз перша вгадувала, коли тато обізветься.

«- І ви на неї сердилися?

- У горі, сину, ні на кого серця нема. Саме горе.

- А як же то - вона вгадувала, а ви - ні?

-- Хтозна, сину. Серце в усіх людей не однакове».

Марфа набагато молодшою була за тата хлопця. Йому тридцять три, а їй дев'ятнадцять. Два роки прожила вона зі своїм Карпом і нажилася за сто. Коханий же її якось і не старів. «Сокіл був, ставний такий, смуглий, очі так і печуть, чорнючі. Гляне, було, - просто гляне і все, а в грудях так і потерпне». А востаннє, як мама бачила тата (ходила аж у Ромни, їх туди повезли), то вже не пекли, а тільки голубили, бо такі сумні були. «Дивиться ними - як з туману». Вони, Карпо і Марфа, продовжувала мати, до нас на посиденьки ходили. І гомоніли, бувало, втрюх або співали потихеньку. Тато баритоном, мама - другим, а Марфа першу веде. А Карпо все у стелю дивиться. Або у вуса дме - розпушує. То мати йому галушок у миску (він їсти дуже любив) - їж, Карпе! Він і тьопає, як за себе кидає. Тільки сопе. Товстопикий був, товстоногий. І рудий, як стара солома. Марфа проти нього немов перепілочка. Гляне, бувало, як він над галушками працює, зітхне посеред пісні й відвернеться. Тільки сльози в очах стоять - наче дві свічечки голубі. До тата... Мати побачить, а він затулиться долонею надбрів'я і співає. Або до сина в

колиску всміхнеться та приколисує легенько. «Ти, Михайле, - кажу, - хоч би разочок на неї глянув. Бачиш, як вона до тебе світиться ».

А він: «Навіщо людину мучити, як вона і так мучиться». Очі мамині при цій розповіді сухі, голос не здригнеться: її спогади вже закам'яніли від болю. Останній лист від тата: .

«Софіє! Соню!

Глянув оце на себе в дзеркальце - увесь сивий. Думав, що іній. Більше не Дивитимусь. Часто сниться мені моя робота. Наче роблю вікна, двері, столи, ослони. І так руки засверблять, що вирізаю хлопцям ложки на дозвіллі. їжа смачна, «вдягачка» звичайна, селянська. Сю ніч снилася мені моя сосна... а за нею річки сине крило...

Соню!

Не суди мене гірко. Але я нікому не казав неправди і зараз не скажу: я чую щодня, що десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна. Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках Зінківських бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть од морозу. («Сибір неісходиму» було нерішучою рукою закреслено густим чорним чорнилом, а вгорі тою ж рукою написано знову: «Сибір неісходиму».) Сходи, моя єдина у світі Соню! Може, вона покличе свою душу назад, і тоді до мене хоч на хвильку прийде забуття. Обіймаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки й житиму...» Коли це було, давно вже минуло, а син і досі думає, як вони так чули один одного - Марфа і тато? А ще думається йому: «Чому вони не одружилися, отак одне одного чуючи?»

«Тоді не було б тебе...» - шумить велика «татова сосна».